

Continetur in hoc tome

GEORGII CALIXTI

- I. Theses de Veritate unica Reliq. (Sr.
disputatē, Anno 1633
- II. De Sacrificio CHRISTI inimitabili 1638
Exercitationes III. An. 1639
- III. De Hæresi NESTORIANA Exerc. No 1640
- IV. De COMMUNIONE SUB UTRAQUE
specie disputatio cu
Dialog. Georgij Cassandij No 1642
- V. De visibili ECCLES. MONARCHIA
Exercitationes II. No 1643.
- VI. Programma, quo controversia; Nam
Christus secundum carnem sit Filius Dei
adoptivus, vel naturalis exercitibus, No 1643
- VII. De TRANSUBSTANTIATIONE
Exercit. II. No 1643.

CYN Θ Ε Ω.

De

SACRIFICIO
CHRISTI SEMEL IN
CRUCE OBLATO, ET
INITERABILI

EXERCITATIO SECUNDA

RITVS MISSAE IUXTA AVGVSTANAM
CONFESSIONEM REFORMATAE
ENARRANS,

*Quam**SVB PRAESIDIO*

GEORGI CALIXTI

S. THEOL. D. ET PROF.

PVLICE

IN ACAD. IVLIA

DIE XX OCTOBRIS

SVSTINEBIT

M. IOHANNES GOES

VVESTPHALVS,

HELMÆSTADI,

IN TYPOGRAPHEO CALIXTINO EXCVDIT
HENNINGVS MVLLERVS.

 MDCCCXXXIX.

CYN. 680.

De

SACRIFICIO

CHRISTI SEMEL IN

GRVCE OBLATO, ET

INTERABILI

EXERCITATIO SACRORUM

RITVS MISSAE IUXTA AVGVSTINAM

CONFSSIONEM REFORMATAE

ENARRANS

ORVM

SVB PRAESIDIO

GEORGI CALIXTI

2 THEOL. D. ET PROF.

PARVISE

IN ACAD. IVLIA

DIE XX OCTOBRIIS

EXSTITIT

M. IOHANNES GÖTT

WESTPHALVS

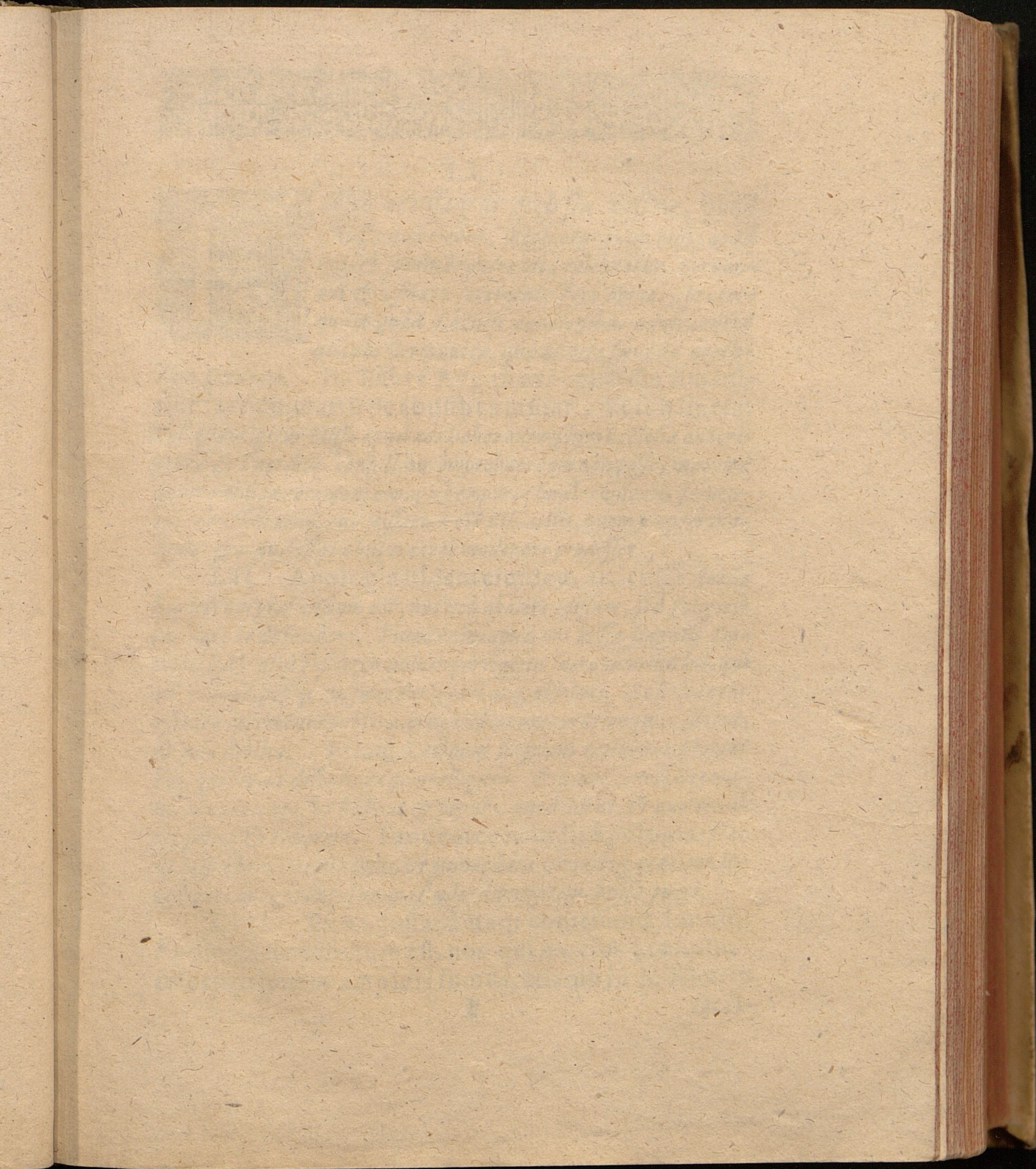
HELMSTADT

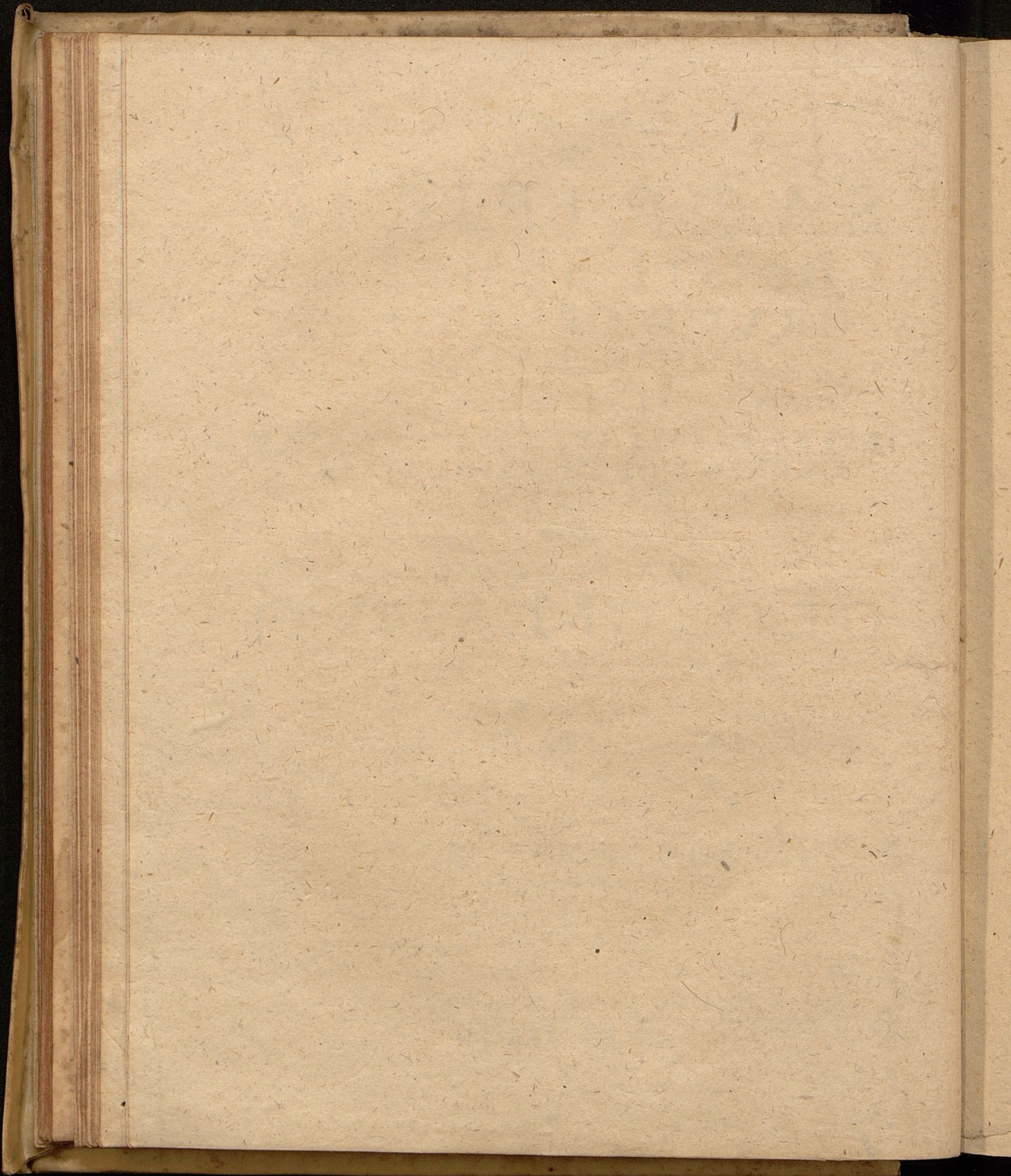
IN TYPOGRAPHICO CALIXTINO EXCVBIT

HENNINGVS MVLLEVS

CID DC XXXII

LI.

HAlsò accusantur ecclesie nostrae, quòd Missam aboleant. Retinetur enim Missa apud nos, & summâ reuerentiâ celebratur. Seruantur & usitata ceremonia fere omnes, præterquam quòd Latinis cantionibus admiscentur alicubi Germanica, quae adaita sunt ad docendum populum. Ita habet Augustana confessio sub initium articuli tertij de abusibus mutatis. Et sub finem: Postquam igitur Missa apud nos habet exemplum Ecclesie ex Scripturâ & Patribus, confidimus improbari eam non posse, maxime quum publica ceremonia magnâ ex parte similes usitatis seruentur: tantum numerus Missarum est dissimilis, quem propter maximos & manifestos abusus certè moderari prodesset.

LII. Apologia itidem eiusdem articuli: Initio hoc iterum præfandum est, nos non abolere Missam, sed religiosè retinere ac defendere. Fiunt enim apud nos Missae singulis Dominicis, & aliis festis, in quibus porrigitur sacramentum his, qui uti volunt, postquam sunt explorati atq; absoluti. Et seruantur usitata ceremonia publica, ordo lectionum, orationum, vestitus, & alia similia. Etiam Latinam linguam retinemus propter hos, qui latine discunt atq; intelligunt: & admiscemus Germanicas cantiones, ut habeat & populus quod discat, & quo exci-
ret fidem & timorem. Tandem concludit Apologia: Hec de Missâ breuiter diximus, ut omnes boni viri ubiq; gentium intelligere queant, nos summo studio dignitatem Missae tueri.

LIII. Ex Augustanâ itaq; confessione huiusq; Apologiâ manifestum est, nos qui ex eius præscripto reformationem amplexi sumus, etiamsi in Missâ neq;

F

sacri-

sacrificiū propriè dictū agnoscamus, neq; Christi sacrificiū semel in cruce peractū iterari admittamus, & quos in eam abusus & corruptelae temporum iniquitas inuexit, repudiemus; minimè tamen omnium aut priscos laudabiles τῶν οἰκουμενικῶν καὶ τῶν ἐνοχνημῶν facientes ritus, aut ipsam veram, germanam & Christianam Missam aboleuisse.

LIV. In ecclesiā Romanā & apud ipsos Pontificios quibus hodie partibus Missa constet, è Missali promptum est cognoscere. Nos eas, vti Coloniense concilium anno xxxvi superioris seculi habitum enumerat, hīc adscribemus. Verba sunt: *Docendus populus generatim, quid agatur in Missā, & quibus partibus constet. Constat siquidem psalmodiā, quam vocamus Introitum; invocatione & gloriosā celebratione sanctissimae Trinitatis, quae in canticis Κύριε ἐλέησον, & Gloria in excelsis Deo, peraguntur: precatione seu collectā: recitatione verborum Prophetarum aut Apostolicorum, quam vocamus Epistolam: sacris canticis, quae vocamus Gradualia & Alleluia, & quae sequuntur: lectione Euangelicā: Symboli recitatione, seu professione fidei catholica: canticō, quod non sine mysterio Offertorium appellatum est: Gratiarum actione, quae dicta est Prefatio: religiosā commemoratione mortis, consecratione q; corporis & sanguinis Dominici, quae fit in Canone: rursus precationibus, inter quas est precatio Dominica: sequitur osculum pacis symbolum Christianae caritatis: mox Communio: (utinam autem haec semper sequeretur!) rursus sacrum canticum, quod Commune appellatur, & precatio. Postremo loco sacerdos totum populum velut in suam tutelam receptum, Deo benedictione tradit atq; commendat, ut perseueret in affectu pietatis, mutuaq; caritate. Ita quidem ista synodus, quid in Missā apud Pontificios agatur & quibus partibus cōstet, compendio explicat parte vii, cap. xxv.*

L V. Quo-

L V. Quomodo Missa apud Protestantes, & quibus
 cōueniat, quib⁹ discrepet, nemo nostrū potest igno-
 rare. Pontificiis etiam, si cupiunt cognoscere, corā
 intueri in procliui est; aut euoluere, si lubet, Missale,
 quod in vsum ecclesiarū Augustanæ confessionis cū
 cathedralium tū parochialium VVitebergæ speciosis
 & grandibus characteribus excusum ante annos L edi-
 dit Matthæus Ludecus, ecclesiæ cathedralis Huel-
 bergensis Decanus, vir juxtā pius & eruditus, qui su-
 um *propositum* cum Hieronymiano idem fuisse perhi-
 bet, nempe *antiquos legere, probare singula, retinere qua bo-*
na sunt, & à fide ecclesiæ catholice non recedere. Hier. ep.
 152.

LVI. Poterant ista sufficere. Agendæ tamen
Julia, siue Brunsvicensium harum prouinciarum
Kirchenordnung vt vocant, eum honorem habebimus,
 vt quomodo Missam celebrari velit, hīc adscribamus.
 Principio iubet altare mundis linteis sterni & cereos
 accendi: celebrantem autem solenni ecclesiastico or-
 natu & casulā albāq; amiciri. Nam, vt ad hanc rem
 verba Hieronymi adducam, *quæ sunt rogo, inimicitia con-*
tra Deum, si tunicam habuero mundiorē; si episcopus, presby-
ter & diaconus, & reliquus ordo ecclesiasticus in administratio-
ne sacrificiorum cum candidā veste processerint? Chrysosto-
 mus etiam ministrantes albā & splendēte tunicā indui so-
 litos innuit homiliā LX ad populum Antiochenum.
 Concilium Carthaginense IV iubet *diaconum tempore*
oblationis tantū vel lectiois, albā vti. Optatus Mileui-
 tanus libro VI: *Quis fidelium nescit in peragendis mysteriis*
ipsa ligna linteamine cooperiri? De cereis autem accensis
 Hieronymus aduersus Vigilantium: *Per totas Orientis*
ecclesias, quando legendum est Evangelium, accenduntur lu-
 minaria

minaria iam sole rutilante: non utiq; ad fugandas tenebras, sed ad signum letitiae demonstrandum.

LVII. Nempe peculiari isto siue apparatu siue vestitu veteres indicium facere voluerunt, non esse vulgarem, quæ instituat, actionem, sed sacram & mysticam; atque adeo, ut animi omnium intenti essent, & de dignitate ac magnitudine mysterij admoneantur, per ritus, quales memorauimus, efficere conati sunt. Rectè autem monet Agenda, necessarios non esse, sed adiaphoros, nec ab iis sanctificationem Sacramenti pendere. Et bene B. Lutherus in Formulâ Missæ & communionis, quam V Vitebergensi ecclesiæ anno superioris seculi x x i i i præscripsit, *Nec candelas, inquit, nec turificationem prohibemus, sed nec exigimus: esto hoc liberum.*

LIIX. Sed reuertamur ad institutum. Iubet Agenda Iulia in officio Missæ initium fieri ab *Introuitu*: subiungi *Κύριε ἐλέησον: Gloria in excelsis, Et in terrâ pax*, interdum latinè, interdum germanicè cantari. Sequitur Saluatio presbyteri, *Dominus vobiscum*; & Responso chori populiq; *Et cum spiritu tuo*, linguâ vernaculâ: quâ itidem subiicitur *Collecta*, id est, precatiuncula de tempore aut festo. *Collecta* autem, si Albino siue Aluino Anglo, Bedæ discipulo Caroliq; Magni magistro & familiari credimus, *dicitur à collectione, eò quòd ex auctoritate diuinarum Scripturarum sit collecta; — vel quòd ex multis sermonibus una colligatur oratio; siue à collectione vel societate dicitur populi, qui tunc in vnum concurrunt colligitur. Ideo autem in omnibus Collectis interponitur, PER DOMINVM NOSTRVM IESVM CHRISTVM, ut omne quod datur à Patre, intelligamus per Filium eius nos accipere, cuius heredes sumus. Per ipsum ergo hostiam laudis atq; orationis offerimus.*

¶ de diuin.
officiis.

mus, qui per mortem ipsius reconciliati sumus, quum inimici esse-
mus. Addam eadem de reverba Ruperti Tuitiensis: ^{r de diuin-}
Quod in fine orationis subiungitur, PER DOMINVM NO- ^{offic, c, 31,}
STRVM, eo respectu fit, quod Dominus noster Iesus Christus me-
diator est Dei & hominum, & impossibile est eterna Dei benefi-
ciaper aliam viam decurrere ad nos, quam per ipsum. Per ipsum
ergo petimus & impetramus.

LIX. Collectam excipit lectio *Epistola*. Post ^{17.}
lectam Epistolam canitur *Sequentia*, alio nomine Pro- ^{18.}
sa, aut *Alleluia*, aut *Tractus*; aut canticum aliquod ger-
manicum. Non male monetur, nonnullis olim vsur-
patis *Sequentiis* aliquid labis adhaesisse, & propterea
ab iis recte abstineri. Nam synodus etiam Colonien-
sis, cuius paullo ante meminimus, *Profas*, ait, *indoctas* ^{parte 2,}
nuperius Missalibus caeco quodam iudicio inuectas pratermittere ^{c. 11,}
per nos liceret.

LX. De aliis tamen quid iudicauerit vireximi-
us David Chytraeus, e praefatione quam operi Mat-
thaei Ludeci prius laudato praemisit, hic placet adiun-
gere: *Quam plena, inquit, spiritus & vita, ac vera & effica-*
cis consolationis, sunt Sequentia veteres in festo Pentecostes,
Veni sancte spiritus & emitte caelitus &c. Spiritus sancti adsit nobis
gratia; Trinitatis, Benedicta &c. Paschatis, Victima Paschali,
Ascensionis, Summi triumphum Regis: Et de Apostolis, Euan-
gelistis, Martyribus, Maria Magdalena, decollatione Iohan-
nis &c. Item in Antiphonis die Annuntiationis Mariae, Hec est
dies, quam fecit Dominus &c. die Circumcisionis, O admirabile
commercium &c. in quibus singularum sententiarum gravita-
tem, & efficaciam accendendi in pectoribus pios motus, inesse
constat, quae numeris, modisq; Musicis adiuta, multo in animos
penetrant altius, & ardentiores vera pietatis affectus inflam-
mant. Haec ille. Nec spernendum videtur monitum,

F 3

quod

quod in eadem legitur præfatione: *Melodias simplices, graues, concinnas, & verbis textus congruentes — in ecclesiis conseruari, nec cuius cantori liberum esse, suo libitu Musica modos variare, rectissimum est; ne dum quilibet sibi organista propriam applicationem, & quilibet symphonista suam propriam phantasiam, ut loquuntur, affingit, Musica perinde ut Africa quotidie nouam feram producat.*

LXI. Exinde legitur aut canitur *Euangelium*.
vii. *Euangelio subiungitur Symbolum: Symbolo homilia siue concio ad populum. Quam necessarium populo Scripturas legere & exponere, tam quoque est antiquum. Iustinus Apologiã secundã: Solis qui dicitur die omnium, qui vel in oppidis vel ruri degunt, conuentus fit; & commentaria Apostolorum vel scripta Prophetarum, quoad tempus fert, leguntur. Deinde lectore quiescente, præses orationem, quã populum instruit, & ad imitationem tam pulcrarum rerum cohortatur, habet. Antiquitus igitur alius legebat, alius interpretabatur. Prius erat Lectoris; posterius τὸ Ὠγεσώτης, siue episcopi, siue presbyteri. Cyprianus de Celerino, post insignem confessionem & fortiter toleratas carceris molestias ac plagas lectore ordinato: Epist. 34. Super pulpitum, id est, super tribunal ecclesie oportebat imponi, ut loci altioris celsitate subnixus, & plebi vniuersa pro honoris sui claritate conspicuus legat præcepta & euangelium Domini, quæ fortiter ac fideliter sequitur. Pulpitum siue suggestum ex similitudine ob eminentiam tribunal ecclesie vocat, quemadmodum etiam βῆμα appellant Græci. Quibus tamen τὸ βῆμα aliquando quidem pulpitum quod idem ἀμῶνα, quia eminet, vocant; aliquando totum locum, in quo sacra erat mensa, & sacrorum ministri vnã cum suo episcopo consistebant aut confidebant, significat. Chrysostronus sermone in Pentecosten*

sten primo, quem quum Antiochenæ ecclesiæ pres-
byter esset, præsentè episcopo Flauiano habuit: Nihil
esset spiritus sanctus in hoc communipatre & doctore, Flauia-
no scilicet episcopo, ὅτι τῷ μικρῷ ἀνέστη ὅτι τὸ ἱερόν βῆ-
μα τὸ το, quando paullo antiè in hoc sacrum tribunal, siue hunc,
in quo nunc ipse confitto, suggestum ascendit, vobis ἅ-
πανibus pacem dedit, non acclamassetis ei simul omnes, Καὶ τῷ
πνεύματι οὐ. Ideoq; non tantum ascendenti, aut ad vos ver-
ba facienti, aut pro vobis oranti eadem acclamatis, ἀλλ' ὅταν
πῶς τὴν ἱερόν ταύτῃ ἔστηκε τεύχεον, ὅταν τὴν φεικτὴν
ἐκείνῃ θυσιᾷ ἀναφέρειν μέλλῃ, (ἴσασι γὰρ οἱ μεμνημένοι τὸ
λεξιόμυρον,) ἢ πῶς τῷ ἀπλετοῦ τῶν περὶ κειμένων, sed quando
huic sacramente (ea itaque suggestui vicina) adsistit, quan-
do tremendum illud sacrificium oblaturus est, (quid enim di-
cam, norunt initiati) non prius proposita attingit, quam vobis
ipse gratiam à Domino fuerit apprecatus, & vos ei acclamaue-
ritis, Καὶ τῷ πνεύματι οὐ. Et post pauca: ἕδεν ἀνθρώπων
τῶν γνομένων ἐν τῷ ἱερῷ τῷ βῆματι. Nihil humanum est eo-
rum, quæ in sacro hoc aguntur sanctuario, βῆμα, quod prio-
re loco pulpitem siue suggestum significat, hic ἱερό-
τεῖον, sacrarium siue locum sacris peragendis sacro-
rumq; ministris proprium denotat. Eo sensu Theodo-
rus Balsamon in xxvii canonem epistolæ Basilij ad
Amphilochium: Sacerdos si fuerit depositus, ab actioni-
bus quidem, quæ fiunt intra tribunal, arcebitur, sed non ab acti-
onibus quæ sunt extra tribunal. Ita vertit Gentianus Her-
uetus; vbi citra dubium Græca, quibus destituimus,
βῆμα habent. Oratio autem Chrysostomi, quam alle-
gauimus, est xxxix in quinto tomo editionis Sa-
uilianæ. Et talia proferimus, vt his intellectis prisci
ritus rectius intelligantur. βῆμα si pro pulpito aut sug-
gestu capiatur, pars fuerit βῆμα. & in alterâ signifi-
cacione

tionē accēpti, nempe in ambitu eius editior locus, in
quo subsistens lector aut tractator commodius à po-
pulo audiretur. Socrates de Chrysofostomo: *Eutropio ad
altare procumbente exterrito*, ὁ ὀπίσκοπος καθέδρῃς ὑπὸ
τῷ ἄμβωνος, ὅθεν εἰώθει καὶ πρὸς τὸν ὀμιλεῖν χάριν τῷ ἐξακρί-
βῃ, λόγον ἐλεγκτικὸν ἐξέτεινε καὶ αὐτῷ.

LXII. Optimè omnium, quomodo ista olim
se habuerint ex historiâ Theodosii & Ambrosii, quam
Theodoretus exponit, intelligi poterit. Theodosius,
ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσε τὴν ἱερὰν τραπέζην καὶ δῶρα προσενεύ-
χεῖν, — προσενεύχων, ὡς εἰώθει, ἐνδοῖ τῷ βασιλεὺς τὰς κινυκλίδας
μεμνήκει. ubi tempus postulavit dona sacra mense offerre, quum
obtulisset, sicuti consueverat, intus prope cancellos mansit. Am-
brosius sciscitatur, Numquâ re egeat? Respondet Imperator,
Se expectare divinorum mysteriorum perceptionem, ὡς προσέ-
νει τῷ πῶν θείων μυστηρίων μετάληψιν. At Ambrosius per
primarium diaconum ei significat, ὅτι καὶ ἐνδοῖ, ὡ βασιλεὺς,
μόνοις εἶναι ἱερεῦσι βασιλῆα. τοῖς δὲ ἄλλοις ἀπασιν ἀδυστά τε καὶ
ἀφαστα. ἐξίθι ποίνον, καὶ τοῖς ἄλλοις κοινῶναι τῆς γαστρῆς. ἀλλο-
γῆς γὰρ βασιλέας, οὐχ ἱερέας ποιεῖ. Interiora, ὁ Rex, solis sacer-
dotibus sunt peruia; reliquis autem omnibus inaccessa & non
tangenda. Egredere igitur, & cum reliquis laicis eodem loco
consiste. Purpura enim reges, non sacerdotes efficit. Impera-
tor excusat, quòd nullâ arrogantia inductus intra
cancellos substitisset, sed morem sequutus esset eccle-
siæ Constantinopolitanae, in quâ videlicet is honor Im-
peratoris habitus, ut intra cancellos ubi clerus, ibi et-
iam ipse sacra mysteria acciperet. Sed reuersus Con-
stantinopolin, quum festo die templum adiisset, τὴν
ἱερὰν τραπέζην καὶ δῶρα προσενεύχων εὐθὺς ἐξελήλυθεν, & ne in-
uitatus quidem manere intus voluit.

cap. 4.

LXIII. Eusebius libro decimo historiae suae ec-
clesia-

ecclesiasticæ panegyricum inserit, quò describitur
templum magnificum, Tyri, operâ Paulini episcopi
exstructum. *Quum templum, inquit, absoluffer, thronosq̃
sublimibus in honorem presidum & deinde subsellis ordine & de-
corè exornasset, ἐφ' ἅπασιν τε τὸ τῶν ἁγίων ἁγίων ἁγιασμένον ἐν
μέσῳ θείῳ, αὐθις καὶ τὰ δε, ὡς αἰ εἶν τοῖς πολλοῖς ἄβρατα, τοῖς
ἀπὸ ξύλων περιέφρατε δικτύοις, & post omnia sanctum san-
ctorum, nempe altare in medio thronorum videlicet &
subselliorum collocasset, ista rursus, ut essent populo inaccessi-
sa, ligneis retibus circumdedit. Populo tamen & laicis, ut
ἐὰν δῶρα offerrent, intrare licuit: egressis autem & suo
loco consistentibus diaconi deinde ἐὰν δῶρα, quando
jam benedicta & consecrata erant, attulerunt & por-
rexerunt. Satis diu hic in ecclesiâ mos duravit. Bra-
carensi enim synodo primæ anno DLXIII habitæ
placuit, ut intra sanctuarium altaris ingredi ad communican- can. 31.
dum non liceat laicis viris vel mulieribus, nisi tantum clericis,
sicut & antiquis canonibus statutum est. Toletanum con-
cilium quartum post initium seculi septimi habitum,
canone xvii: *Sacerdos & Levita ante altare communicent,
in choro clerus, extra chorum populus.* Cœpit igitur hoc sa-
crarium siue sanctuarium apud occidentales chorus
vocari, uti etiam hodie vocatur. In margine autem
eius ambituque cancellorum locus editior ἀμβων seu
pulpitum appellabatur, è quo lectores sacras Scriptu-
ras populo prælegebant, episcopi & tractatores expo-
nebant, uti pridem fuit dictum. Ad sacram verò men-
sam, inter quam & pulpitum haut magnum fuit inter-
stitium, propositis jam mysticis donis siue symbolis
gratiarum actiones & solennes preces ab episcopo vel
primario inter eos, qui adessent, presbytero conceptis
verbis peragebantur.*

LXIV. Conciones quas hodie dicimus, Græcè
ὁμιλίαι vocant: *tractatus* appellabant veteres Latini,
quibus *tractare* est populum docere. Hinc Vincentius
Lerinensis cap. XL: *Doctores tractatores nunc appellantur,*
quos Apostolus etiam Prophetas interdum nuncupat, eò quòd
per eos Prophetarum mysteria populis aperiantur. Et Victor
Uticensis libro primo Persecutionis Vandalicæ de
sancto Augustino: *CCXXXII confecerat libros, exceptis*
innumerabilibus epistolis, vel expositione totius Psalterij & Eu-
angeliorum, atq; tractatibus popularibus, quos Græci ὁμιλίαι
vocant, quorum numerum comprehendere satis impossibile est.
Certè Augustini in Iohannem sermones etiam hodie
Tractatus inscribuntur; vti quoque Gaudentii Brixiani,
qui supersunt. Ambrosius epistolâ XXXIII: *Post*
lectiones atq; tractatum dimissis catechumenis. Optatus Mi-
leuitanus appendice libri septimi, quæ translocata ad
tertium videtur pertinere: *Tractare est episcoporum.* — *E-*
piscopalis tractatus probatur ab omnibus sanctitate vestitus,
(hîc putò subesse mendum) salutatione scilicet geminatâ.
Non enim aliquid incipit episcopus ad populum dicere, nisi primò
in nomine Dei populum salutauerit. Similes sunt exitus initiis.
Omnis tractatus in ecclesiâ à nomine Dei incipitur, & eiusdem
Dei nomine terminatur. — *Igitur quum Macarius nec saluta-*
uerit, antequam aliquid loqueretur; nec salutare ausus sit, post-
quam loquutus fuit, hinc videlicet intelligere est, more
episcopali ad populum verba non fecisse. Chryso-
stomus homiliâ tertiâ in epistolam ad Colossenses:
Mox atq; presul ecclesiæ ingreditur, dicit, Εἰρήνη πᾶσι: quando
concionatur, Εἰρήνη πᾶσι: quando benedicit, &c. Accipientes
pacem & reddentes aduersus eum, qui pacem dat, inimicitias
exercemus. Dicit, Καὶ τῷ πνεύματι σου, & eum episcopum
foris calumniaris. Sic populum episcopus tractaturus sa-
lutauit, & ab eo vicissim salutatus est.

LXV.

LXV. Quin si quid admodum concinnè dixisset, aut difficilem Scripturæ locum feliciter expediuisset, acclamatum fuit vel applausum. Augustinus I V de doctrinâ Christianâ, cap. x: *Solet motu suo significare auidam multitudo cognoscendi, utrum intellexerit. Quod donec significet, versandum est quod agitur multimodâ varietate dicendi.* Et capite xxvi: *Vnde crebrò & multum acclamatur ita dicentibus, nisi quia veritas sic demonstrata, sic defensa, sic inuicta delectat?* Item capite xxiv: *Non sanè si dicenti crebrius & vehementius acclametur, ideo granditer putandus est dicere.* Suo autem ipsius exemplo proposito, quum improbam quamdam consuetudinem aboleri doceret, & persuadere cuperet, *Non, inquit, egisse aliquid me putavi, quum eos audirem acclamantes, sed quum flentes viderem. Acclamationibus quippe se doceri & delectari, flecti autem lacrymis indicabant.* Hinc & Hieronymus epistolâ secundâ, Nepotiano inscriptâ: *Docente te in ecclesiâ non clamor populi sed gemitus suscitur: lacryma auditorum laudes tuae sint.* Subiungit de suo præceptore Gregorio Nazianzeno, qui de *σαβάρῳ δευτεροῦ* interrogatus, ludens responderit, *Docebo te super hac re in ecclesiâ, in quâ, mihi omni populo acclamante, cogéris invitus scire, quod nescis: aut certè si solus tacueris, solus ab omnibus stultitia condemnaberis.* Et addit Hieronymus: *Nihil tam facile, quam vilem plebeculam & indoctam concionem lingua volubilitate decipere, quæ quidquid non intelligit, plus miratur.* Haut igitur abs re Chrysostomus homiliâ secundâ de Lazaro: *Tacete qui hac auditis. multò maiorem vobis habeo gratiam pro silentio, quam pro plausibus, propterea quòd plausus quidem ac laudes me faciunt gloriosorem, hoc autem silentium vos reddit magis compositos.*

LXVI. Non possum, quin è libro quarto Optati, quæ

G 2

ti, quæ in tractatibus Donatistarum ipse reprehendat,
adijciam. *Nullus, ait, vestrum est, qui non conuitia nostra
suis tractatibus misceat; qui non aut aliud iniret, aut aliud ex-
plicet. Lectiones dominicas incipitis, & tractatus vestros ad
nostras iniurias explicatis. Profertis euangelium, & facitis ab-
senti fratri conuiuium. Auditorum animis infigitis odia, ini-
micitias suadendo docetis, docendo suadetis.* Atque utinam
hodie nusquam gentium, qui cum Donatistis eâ in re
paria faciant, inueniantur.

LXVII. *Supersunt autem etiamnum è vete-
rum catholicorum doctorum tractatibus siue sermo-
nibus bene multi, partim à notariis excepti, partim
ab ipsis auctoribus editi. Ita enim de Chrysofomia-
nis loquitur Socrates libro VI, cap. IV: οἱ τε ἐκδοθέντες
αὐτῶν λόγοι, καὶ οἱ λέγοντες αὐτῶν ὑπὸ τῶν ὀξυγέφων ἐκλήθη-
θέντες.* Decimus & septimus Gaudentij hac etiam ho-
die in inscriptione visitur: *Tractatus, quem primâ die ordi-
nationis ipsius quorundam ciuium notarij exceperunt. Ipse
verò præfatione ad Beneuolum notariorum illam o-
peram improbat potiùs quàm commendat. De illis,
inquit, tractatibus, quos notariis, ut comperi, latenter apposi-
tis, procul dubio interruptos & semiplenos oriosa quorundam stu-
dia colligere præsumserunt, nihil ad me attinet. Mea jam non
sunt, quæ constat præcipiti excipientium festinatione esse con-
scripta.*

LXIIIX. *Verùm enim verò ad lectionem paul-
lò ante auditam sermonem suum referre, ei que expo-
nendæ impendere consueuerant, qui tractabant. Et
olim quidem integri Scripturæ libri ab initio ad cal-
cem vsque perlegebantur & pertractabantur; non qui-
dem simul & semel, sed eo ordine, ut reuersi ad sacras
operas inde inciperent, ubi antea finierant. Solenni-
bus*

bus tamen festis, vt Paschæ, Pentecostes, diebus item
ieiuniorum lectio & sermo tempori rei que præsentis
congruebant. Docemus id ipsum modò ex solo pro-
œmio Expositionis Augustini in epistolam sancti Io-
hannis, quod est huiusmodi: *Meminit sanctitas vestra*
Euangelium secundum Iohannem ex ordine lectionum nos solere
tractare. Sed quia nunc interposita est solennitas sanctorum
dierum, quibus certas ex Euangelio lectiones oportet in Ecclesiâ
recitari, quæ ita sunt annuæ, vt alia esse non possint; ordo ille,
quem susceperamus, necessitate paullulum intermissus est, non
omissus.

LXIX. Quando singulis Dominicis singulæ &
certæ lectiones cum ex Apostolicis Prophetisq; scri-
ptis, tum ex Euangelicis ad signatæ fuerint, liquidò nõ
constat. Solet referri ad æuum Caroli magni, quin ad
ipsum Carolum. Sed eius auspiciis homiliæ Patrum,
quibus textus illi Scripturæ exponerentur, delectæ
sunt. Sigebertus Gemblacensis ad annum DCCCVII:
Carolus imperator per manum Pauli VVarnefridi diaconi sui
decerpens optima quæq; de scriptis Catholicorum Patrum, lecti-
ones unicuiq; festiuitati conuenientes per circulum anni in ec-
clesiâ legendas compilari fecit. De his ipsis aut certè talibus
concilium Turonense tertium, Caroli magni iussu
celebratum, cap. xvii: *Visum est vnanimitati nostræ, vt*
quilibet episcopus habeat homilias continentes necessarias admo-
nitiones, quibus subiecti erudiantur. — Et vt easdem homi-
lias quisq; aperte transferre studeat in rusticam Romanam lin-
guam, id est, Gallicam, aut Theotiscam siue Germanicam,
quò facilius possint cuncti intelligere quæ dicuntur. Ita con-
sultum fuit duobus præcipuis sub imperio Caroli con-
stitutis populis, Gallis videlicet & Germanis. Quam
operam Paulo diacono tribuit Sigebertus aliiq; ve-

rustiores, eam in Aleuinum confert Sixtus Senensis Bi-
bliothecæ suæ libro quarto. Collegit, ait, & in ordinem
redegit jussu Caroli magni præstantissimorum ecclesiæ doctorum
homilias in euangelia, quæ per anni ambitum in templis legun-
tur. Addit, omnes numero esse CCIX. Nisi fallor, opus
illud in multis adhuc collegiis & cœnobiis manuscri-
ptum visitar.

LXX. Quoniam incidimus in mentionem Ca-
roli magni, cuius pietate & virtute maiores nostri Sa-
xones ante annos præter propter DCCCL ab idolo-
rum cultu auocati & ad Christum traducti sunt, è le-
gum Francicarum ab Ansegiso collectarum libro pri-
mo, quomodo & quid ille prædicari iusserit, subiicie-
mus. Capitulo LXXV prohibet opera rustica, seruilia
& laboriosa die dominico siue à viris siue à fæminis
peragi. Sed ad Missarum, inquit, solennia ad Ecclesiam un-
dig, conueniant, & laudent Dominum in omnibus bonis, quæ no-
bis in illâ die fecit. Sequitur jam capitulum LXXVI. Sed
& vestrum videndum est, dilectissimi & venerabiles pastores
& retores Ecclesiarum Dei, presbyteri, quos mittitis per paro-
chias vestras, & ad regendum per Ecclesias populum Deo serui-
entem, ut rectè, & honestè prædicent, & non sinatis noua, vel
non Canonica, aliquos ex suo sensu, & non secundum Scripturas
sacras fingere, ac prædicare populo. Sed vosmetipsi utilia, hone-
sta, & quæ ad vitam ducunt eternam, prædicare, aliosq; instru-
ite, ut hæc eadem prædicent. Primum omnium prædicandum
est omnibus generaliter, ut credant Patrem, & Filium, & Spi-
ritum sanctum unum esse Deum omnipotentem, æternum, inuisi-
bilem, Subiungit articulos fidei juxta Symbolum Apo-
stolicum: addit de operibus carnis, quæ ab omnibus,
qui seruari velint, vitari necesse sit, & de oppositis, qui-
bus operam dare oporteat: Tandem concludit: Hoc
ideo

ideo diligentius iniungimus vestrae caritati, quia scimus temporibus nouissimis pseudodoctores esse venturos, sicut ipse Dominus in Euangelio praedixit, & Apostolus Paulus ad Timotheum testatur. Ideo dilectissimi toto corde praeparemus nos in scientia veritatis, ut possimus contradicentibus veritati resistere, & diuina donante gratia, verbum Dei crescat, & currat, & multiplicetur in profectum sanctae Ecclesiae, & salutem animarum vestrarum, & laudem, & gloriam nominis domini nostri Iesu Christi. Pax predicantibus; gratia obedientibus; & gloria domino Deo nostro Iesu Christo, Amen. Atque haec occasione concionum, quae in ecclesiis habentur, dicta funto.

LXXI. Dum verba fiunt ad populum, colligi 11x. solet, quod pauperum egestatem subleuet. Et hoc ipsum supplet vicem veterum oblationum. Quamquam solennioribus diebus apud Protestantes multis in locis ad ipsam aram offertur, quod cedat vobis presbyterorum & ministrorum ecclesiae. In hanc rem e veteribus adduco antiquissimum omnium Iustinum, Apologiae secundae: *Qui habemus, indigentes omnes adiuvamus; & alii alijs semper adsumus. In omnibus vero oblationibus benedicimus & laudamus creatorem omnium per Filium eius Iesum Christum, & per Spiritum sanctum.* Rursus: *Quibus copia est & qui volunt, pro arbitrio quisque suo, quod visum est, contribuunt: & quod colligitur apud Praepositum deponitur: ipse vero inde opitulatur pupillis & viduis, & propter morbum aliamque causam egenis &c.* Tertullianus Apologetici cap. XXXIX: *Modicam unusquisque stipem mensurae die, vel quum velit, & si modo velit & si modo possit, apponit: nam nemo compellitur, sed sponte confert. Hac quasi deposita pietatis sunt, nam inde non epulis, nec potaculis, nec ingratis voracibus dispensatur, sed egenis alendis humanisque, & pueris ac puellis re ac parentibus destitutis, iamque domesticis senibus, item naufragis, &*
si qua

si qui in metallis, & si qui in insulis, vel in custodiis, duntaxat
ex causâ Deisectâ, alumni confessionis suæ fiunt.

num, 12.

LXXII. Irenæus dicit, Christum docuisse ec-
clesiam oblationem panis & vini, vti antea fuit osten-
sum. nempe pane & vino in aliquâ copiâ opuserat,
quando vniuersus, quantus in ecclesiâ aderat, fidelis
populus sanctæ Eucharistiæ particeps reddebatur.
Qui itaque voluit populum fidelem pane & vino be-
nedictis ac consecratis communicare, is eundem vo-
luit panem & vinum, quibus eam ad rem opus, suppe-
ditare. Et obtinet sententia, nisi jam antè sumtui pro-
spectû sit, & aliunde, è censu videlicet aliquo, & rediti-
bus, quibus eo tempore nondû instructæ erant eccle-
siæ, peti possint. Seruator itaq; sumtionem quidem sa-
cri panis & vini directè docuit, imò mandauit: sed ob-
lationem illam non nisi indirectè, & si quæ admini-
stratio sacramenti requirit, aliter haberi nequeant.
Ipse igitur Irenæus non audet dicere, *mandauit*, sed di-
cit, *docuit*, item *consilium dâns*. Hodie oblatione tali o-
pus non est, nam & modicum est, quod, toto populo
non communicante, adhibetur; & aliàs suppetit, vnde
hoc ipsum habeatur. Oblatione igitur eiusmodi pri-
dem per defuetudinem abolitâ rectè apud nos omitti-
tur Offertorium, & quæ in illam olim competebant
Secretæ, vti vocabantur, orationes.

LXXIII. Cæterùm è diuerticulo in viam re-
deamus. Habitæ concioni subjunguntur gratiarum
actiones & preces, præmissâ tamen generali quadam
Confessionis & Absolutionis formulâ, vt precantes
Deo placatiore vtamur, & benigniùs exaudiamur.
Precamur autem, præeunte è suggestu ecclesiaste, pro
ecclesiâ & repub. *pro Imperatoribus*, vt loquitur Tertul-
lianus,

lianū, pro ministris eorum & potestatibus, pro statu seculi, pro Apol. c. 39.
rerum quiete, deniq; pro omnibus, quibus vel nosmet-
ipsi vel alii siue quā animam, siue quā corpus, indige-
mus; prorsus, quemadmodum ex veteribus memo-
rauimus numero xxxii & seqq. Quin oratur exposi-
tis palām in altari, quod plerumq; à suggestu non a deo
remotum est, sacris symbolis. Si igitur quæ à nostris
è suggestu fiunt preces, ad altare fierent, nullum inter
hos & illos viderem discrimen. Prisci enim προγεγεωτες,
quemadmodum ex iis, quæ protulimus, intelligi satis
potest, ad altare siue sacram mensam orabant, intu-
entes corām exposita τῆ ζωτικῆς πάσης ἀπόρητα σύμβο-
λα, vti bene vocat Eusebius: nempe vt passione & 10 Hist. c. 5.
morte Christi animis efficaciter impressā Deum Pa-
trem per eandem, quā maximè ardentē & deuotē
precarentur. Atq; adeo offerre sacrificium, vel offer-
re Christum aut corpus & sanguinem Christi, erat pro-
positis corporis sanguinisque Dominici symbolis &
mortis eius memorialibus, per Christum eiusque pro-
nobis effusum sanguinem & obitam mortem, Deum
orare & obtestari. Si enim quādo cumque Patrem per
Christum oramus, Patri Christum eiusque mortem
offerimus; omnium maximè hoc quadrabit in preces,
quæ propositis mortis Dominicæ symbolis memoria-
libus, & quando ipsum Dominici corporis pro nobis
traditi & sanguinis effusi sumtio instat, concipiuntur.
Et quamuis omnes, qui precantur, eo, quem diximus,
modo offerant, viri & feminae & vniuersus fidelis po-
pulus; nihilominus præcipuā & peculiati quādam ra-
tione videri poterat offerre ὁ προγεγεωτης, qui sacræ men-
sæ adstaret, & verba præiret. Quare obseruatā loquu-
tiones nonnullæ veterum, de sacrificio & oblatione

H

pro

pro viuis & mortuis, quæ alioquin difficiles apparent, facile explicantur. Et ex hac hypothefi Apologia Auguftanæ confessionis articulo tertio abufuum mutatorum: *Quod allegant aduerfarij Pontificij, Patres de oblatione pro mortuis; fcimus veteres loqui de oratione pro mortuis, quam nos non prohibemus: fed applicationem cœnæ Domini pro mortuis ex opere operato improbamus.*

LXXIV. Sed nos iterum fere exorbitamus: de precibus enim, quales in facris noſtris ſunt, dicere cœperamus: quamquam has ipſas cum veteribus componi, præter rem haut fuerit. Atque ita quidem, vt diximus, pro omnibus diuinâ ope egentibus aut in neceſſitate aliquâ conſtitutis Deum precamur. Nec viuos tantùm ei commendamus, ſed ſi qui proximis diebus vel ſeptimanâ Dominicam præcedente in Chriſto obdormierint, pro iis, quòd egregium certamen certauerint & fidem ſeruauerint, gratiæ aguntur, & oratur Deus, vt propitiuſ ſit, placidamq; requiem & beatam reſurrectionem indulgeat. A traditione igitur & cõſuetudine vniuerſalis eccleſiæ pro mortuis orantis non recedimus. Quin dicimus, in Miſſâ pro mortuis Chriſtum offerri, nihil aliud veteribus fuiſſe, quàm pro mortuis per Chriſtum, Chriſtiq; paſſionem & & mortem à ſacerdote ad ſacram menſam conſiſtente Deum rogari. Apologia Aupuſtanæ confessionis loco paullo antè producto: *Falſò citant aduerſarij contra nos damnationem Aërij, quem dicunt propterea damnatum eſſe, quòd negauerit in Miſſâ oblationem fieri pro viuis & mortuis. — Epiſphanus teſtatur Aërium ſenſiſſe, quòd orationes pro mortuis ſine inutiles. Id reprehendit. Neq; nos Aërio patrocinamur. Interim quid vtilitatis è precibus viuorum in mortuos redundet, fatemur explicatu oppidò difficile eſſe; quâ de re poſtea.*

LXXV.

LXXV. Nunc saltim verba Urbani Regij, è libello de Formulis cautè loquendi, vti ab ipso Lipsiæ anno superioris seculi XLIV editus fuit, subiicio. *Datâ, inquit, operâ coniungo sanctos, de quorum salute Scriptura testatur, & reliquos, quos etiam speramus in fide Christi obdormiuisse. Nam & ipsi, si in Domino obdormierunt, sancti sunt. Horum certè memoria semper in Ecclesiâ religiosè celebrata fuit. Quare vir Dei, Doctor Martinus Lutherus in æternum observandus preceptor noster, non putat à Christianâ pietate alienum esse, si pro nostris defunctis semel atque iterum ex liberâ devotione orauerimus. Caritas enim Christiana mirè efficax virtus est, nec se continet, quin & pro viuis & defunctis sit sollicita, ita vt & commembra nostra ex hoc seculo emigrantia, piâ prece commendet Christo Domino ac Deo nostro in æternum benedicto. Et hæc erat olim, & est nunc in Ecclesiâ catholicâ Memoria defunctorum, quæ evidens testimonium est caritatis, & fidei de gloriosâ carnis resurrectione, & quum sit fidei fructus, quæ per caritatem operatur, nemo eam reiiciet, nisi Epicurei & Sadducei.* Subiungit veterum dicta & exempla; è quibus nos non nisi vnicum, Ambrosii videlicet de Theodosio, ex oratione in obitum eius, addimus: *Dilexi virum, & præsumo de Domino, quòd suscipiat vocem orationis meæ, quâ prosequor animam piam. — Da DOMINE requiem perfectam seruo tuo Theodosio, requiem illam, quam præparasti sanctis tuis. Illo conuertatur anima eius, vnde descendit; ubi mortis aculeum sentire non possit; ubi cognoscat mortem hanc non naturæ finem, sed culpæ.* Ambrosianis vocibus concordant quotidianæ nostrorum voces, quibus Deum, vt animabus defunctorum fidelium propitius esse & in paradisum receptas quiete & gaudio macerare velit, precantur. Neq; est, quod dicant nonnulli, hæc tantummodò eos optare, non autem rogare Deum, vt tribuat.

buat. Voces enim ipsæ aliud tinnunt: & quum ob-
tingere, nisi diuinâ benignitate, ista non possint, quid
aliud est optare à Deo ista concedi, quam Deum roga-
re, vt largiatur? Absurdum enim fuerit optare à Deo
aliquid donari, quod Deum vt donet rogare nolis. Et
si non opus sit Deum rogare, totum etiam illud optare
frustra erit. Votum igitur ad Deum relatum, quem-
admodum, si propriè loquamur, referri oportet, nisi
pro promissione Deo factâ, accipiatur, preces ad De-
um semper includit: votum, inquam, si formaliter &
pro actione vouendi sumatur. nam capi etiam potest
materialiter pro re, quæ vel Deo promittitur, vel desi-
deratur & à Deo petitur.

LXXVI. Ex hisce autem siue votis siue preci-
bus, quas pro mortuis ecclesia fundit, Purgatorium,
quod vocant, & post obitum, priusquam corporibus
animæ denuò vniantur, animabus nonnullis subeun-
dū esse statuunt Pontificij, prorsus inualidè colligitur.
Ipse Canon Romanus Deū, vt omnibus in Christo quiescenti-
bus locum refrigerij, lucis & pacis indulgeat, deprecatur. Hinc
cine omnes in Christo quiescentes purgatoriis cruci-
atibus torqueri affirmabunt? Sic in aliis quoque litur-
giis simpliciter pro omnibus oratur, vti videre est
num. XLIII. Quamquam igitur exactè & distinctè
quid emolumentum est precibus, quas diximus, in mor-
tuos redundet, explicari fortè nequit; si tamen nihil
aliud, argumentum & symbolum sunt istius contesse-
rationis, quæ inter fideles in Domino mortuos, & vi-
uos adhuc superstites intercedit. Illi pro hisce, siue
pro ecclesiâ in terris militante, cuius memoriam se-
cum extulerunt, Deum orant: hi vicissim illos votis &
precibus prosequuntur. Sicut inde non sequitur, illos
à nobis

à nobis rectè & vtiliter compellari: ita quoque hinc non sequitur, illos alicubi in tormentis esse & cruciari. Etiam si enim fideles defuncti & nos viui, non saltim qui aliquando alii aliis noti, sed etiam qui ignoti fuerimus, mutuam caritate deuinciamur; non tamen, ex quo in beatiorum vitam illi migrarunt, eiusmodi societate coniungimur, vt à nobis ad officium intercessionis præstandum, (ad quod alioquin, vt ad omnes Dei deprecationes & laudes præsentium eorum statui congruas per se promptissimi sunt,) admonitionibus vel compellationibus, qualibus viuos rectè excitamus & rogamus, excitari etiam ipsi & rogari aut possint, aut debeant. Quam de re alibi disputabitur. Nunc tantummodo obiter indicamus, quemadmodum è precibus, quas pro nobis sine dubio fundunt beatæ animæ, non sequatur ipsas à nobis esse inuocandas; ita quoque è precibus, quas mutuam caritate ipsis impendamus, perperam colligi Purgatorium.

LXXVII. Hodie quidem Pontificii, vt eam, cuius modò meminimus, beatarum animarum inuocationem stabiliant, ipsas iam tum perfectas, & quanta obtingere vniquam debeat, beatitudine frui, & clarè Deum, & in Deo omnia, atque a deo desideria & preces nostras, videre adserunt. Inanis tamen est conatus. *Beati angeli in cælis semper vident faciem Patris, qui in cælis est*, Matth. xix, 10: *de die tamen illo & hora, quæ huic mundo suprema erit, nemo scit, ne Angeli quidem cælorum*, Matth. xxiv, 36; Marci xiii, 32. Non igitur quicumque Deum videt, in Deo videt omnia. Sed etiam ipsa hypothesis laborat, & cum Scripturâ & sententiâ melioris antiquitatis parum congruit. In Apocalypsi animabus martyrum sub altari quiescentibus *data sunt stola*
H 3 *la alba,*

la alba, & dictum est eis, ut requiescerent adhuc paululum, usquequo compleantur etiam conserui eorum & fratres eorum, Apoc. v 1, 11. Et prisca veteris pacti fideles non obtinuerunt promissum, quod Deus de nobis melius quiddam provide- rat, ne absq; nobis consummarentur, Hebr. x 1, 39. Si enim maxima & potissima retributio, & ipsa summa & consummata beatitudo in clarâ Dei visione & fruitione posita iam antè obrigit; quorsum tanto apparatu Dominus ad iudicium veniet? num saltim, ut appendiculam quamdam pridem acceptæ beatitudinis in corpore redundantem conferat? Atqui futurum est, ut Filius hominis veniat cum gloriâ Patris sui cum angelis suis; & TUNC reddet unicuiq; secundum ipsius facta, Matth: xvi, 27. Ecce, ait, venio citò, & merces mea mecum est, ut reddam unicuiq; prout opus ipsius erit, Apoc. xxii, 12.

LXXIIX. Certum est iustorum animas esse in manu Dei, & non tangi à tormentis, Sapientia III, 1; & requiescere à laboribus suis, Apoc. xiv, 13; esse in sinu Abrahae, Lucae xvi, 22; & in paradiso, Lucae xxiii, 43. Translato autem verbo omnis etiam spiritalis quasi regio, ubi anima bene est, merito paradisos dici potest. — Ergo post hanc vitam etiam sinus ille Abrahae paradisos dici potest, ubi iam nulla tentatio, ubi tanta requies post omnes dolores vite huius. Verba sunt Augustini è xii de Genesi ad literam, cap. xxxiv. Tertullianus paradisum vocat locum diuinae amœnitatis, recipiendis sanctorum spiritibus destinatum, Apologetici cap. xlvii. Ambrosio sinus patriarcharum recessus quidam est quietis aeternae, oratione in obitu Valentiniani. Nempe Abraham pater habetur omnium credentium, Rom. iv, 11. Horum igitur animæ post discessum à corpore in sinu Abrahae dicuntur esse, quòd in tuto sint, quiete potiantur, blandè foueantur, exhilarentur, quemadmodum

dum pueruli solent in gremiis suorum parentum. Quamuis itaque certum sit animas defunctorum fidelium in statu esse tranquillo & læto: imò adesse apud Dominum, 11 Cor. v, 8; esse cum Christo, Phil. 1, 23; atque adeo in beatitudine si non consummatâ, saltem incoactâ: qualis tamen & quanta sit ea beatitudo, & num minui vel augeri possit, non constat. Horum ignorantia & flagrans viuorum erga defunctos affectus effecit, vt preces istæ multiplicarentur, & die quadragesimo & anniuersariis iterarentur. Sed, vt dixi, quis sit fructus & effectus earum, non admodum liquet. Etiam si verò non incertus modò sed etiam nullus foret, quia tamen ex caritate erga eos, quibus amorem debemus, proficiscuntur, hætenus nec impiæ nec Christianis indignæ fuerint. Ita si Deum orem, pro fratre, amico vel quouis proximo, vt cœptum iter feliciter conficiat, aut periculo eripiatur, aut morbo liberetur; etiam si me incerto pridem iter confecerit, periculo ereptus vel morbo liberatus sit, atque adeo, quod impetrare desidero, vota mea anticipauerit: preces tamen meæ ex sollicitudine & caritate fratri, amico vel proximo debitâ profectæ, rectè se habuerint & reprehendi non poterunt.

LXXIX. Quoniam autem *omne opus Deus adducet in iudicium, quod erit super omni occulto, siue bono, siue malo, Ecclesiastæ xii, 18; quoniam omnes sistemur ad tribunal Christi, & unusquisq; nostrum de seipso rationem reddet Deo, Rom. xiv, 10, 12; & quoniam Seruator dicit nobis, quodcumq; verbum ociosum loquuti fuerint homines, de eo reddentur rationem in die iudicij, Matth. xii, 36: ideo fructum deprecationum, de quibus modò loquimur, ad leniendum rigorem examinis, quod magno illo die perage-*

perāgetur, siue ad mitigandum iudicium discussionis retulimus libro, quem de Supremo iudicio scripsimus. Necdum quidquam probabilius apparet. Quin in sententiā nos confirmat, quod sanctus Paulus scribit de Onesiphoro 1 Tim. 1, 18; Det ei Dominus, ut inueniat misericordiam in die illo. In die igitur illo inueniri poterit misericordia. Et sanè, nisi possit, frustra in solenni supplicatione siue *λιτανεία* precaremur, Am jüngsten Gericht / Hilf uns lieber Herr Gott. Ceterum uti hoc proponimus, quod nihil probabilius occurrat; ita quoniam de nullo salutis fundamento fi de iue ad salutem necessaria articulo agitur, ad sensum suspendenti aut deneganti non succensebimus, gratias in super habituri, si solidiora & certiora protulerit.

XXC. De precibus igitur, quæ in Missâ fiunt, hæc dicta sunt: de quibus iterum monemus, & res docet ipsa, inter veterum & nostras non esse discrimen, nisi quòd ab antistite siue sacrorum ministro apud nos è suggestu recitantur, quæ apud illos ad aram siue sacram mensam conceptæ fuerunt. Sequitur in Agendâ Iuliâ: *Finitis post concionem precibus, qui communicaturi sunt, in chorum progrediantur, & in genua procumbant.* Deinde iubetur cani Præfatio, præsertim diebus festis, & in urbibus. Præfationes de cordibus sursum habendis & gratias Deo agendis antiquissimæ sunt, & in ecclesiâ vniuersâ à primis vsque seculis vsitata. Hinc Augustinus de verâ religione cap. 111: *Si per vrbes atq; oppida, castella, vicos & agros etiam, villasq; priuatas, in tantum aperte persuadetur & appetitur à terrenis auersio, ut quotidie per vniuersum orbem humanum genus vnâ penè voce respondeat SVRSVM SE CORDA HABERE AD DOMINVM, quid adhuc oscitamus crapulam hesternam?* Libro de Bono

Bono perseverentiæ cap. XIII: *Quod in sacramentis fidelium dicitur, ut SVRSVM CORDA HABEAMVS AD DOMINVM, munus est Domini: de quo munere ipsi DOMINO DEO NOSTRO GRATIAS AGERE à sacerdote post hanc vocem, quibus hoc dicitur, admonentur, & DIGNVM ET IVSTVM esse respondent. Eadem repetit de Bono viduitatis cap. XVI. Chrysoſtomus homiliâ de Eucharistiâ in Encæniis, Nonnulli, inquit, sub horam terribilis mystica mensa in vaniloquentia conuenticulis occupati sunt. Quid facis homo? Nonne promisisti sacerdoti, qui dixit, SVRSVM MENTEM ET CORDA; & dixisti, HABEMVS AD DOMINVM? Non vereris & erubescis. Nempe illâ ipsâ horâ mendax inueniris. Homiliâ XIX in posteriorem ad Corinthios: In horrendissimis mysteriis bene precatur sacerdos populo, & populus sacerdoti. Nam CVM SPIRITV TVO nihil aliud est, quàm hoc. Rursus ea, quæ ad gratiarum actionem pertinent, sacerdoti & populo communia sunt omnia: neq; enim ille solus gratias agit, sed etiam omnis populus.*

XXCI. Quò pertineat illud, SVRSVM CORDA, ex se liquet, & bene explicat Cyprianus Sermone de Oratione Dominicâ, num. XXII: *Quando stamus ad orationem, fratres dilectissimi, vigilare & incumbere ad preces toto corde debemus. Cogitatio omnis carnalis & secularis abscedat, nec quidquam tunc animus quàm id solum cogitet, quod precamur. Ideo & sacerdos ante orationem præfatione præmissâ parat fratrum mentes dicendo, SVRSVM CORDA; ut dum respondet plebs, HABEMVS AD DOMINVM, admoneatur nihil aliud se quàm Dominum cogitare debere. Quod igitur, si vñquam aliàs, omnium maximè in sanctissimi huius sacramenti celebratione animus à terrâ terrenisque curis & cogitationibus avellendus, sursumq;*

I

sit tol-

fit tollendus, hinc ἀναφορὰν vocarunt Græci. Anastasius Sinaita oratione de S. Synaxi: ἔχετε μετὰ φόβου ἐν τῇ φοβερῇ ὥρᾳ τῆς ἀναφορᾶς. *State cum timore tremendâ illâ elevationis horâ. Quo enim affectu, & quo animo quisq; illo tempore adsistit, sic & ad Dominum sursum fertur.* ἀναφορὰ γὰρ λέγεται ἀπὸ τοῦ πρὸς θεὸν ἀναφέρεισθαι.

XXCII. Ipse Dominus noster priusquam panem frangeret & distribueret, gratias egit & benedixit. Idem sibi faciendum putavit ecclesia. Quia verò Dominus nullam certam formulam præscripsit, sed rei temporique congruâ usus fuit, ideo etiam ecclesia sese ad certas voces non existimavit obstrictam, sed uti res & tempora exigere videbantur, ita quemadmodum in precibus concipiendis, sic quoque in agendis gratiis formulas attemperavit. Ο πρεσβυτέρως εὐχὰς καὶ εὐχαριστίας ὅση δύναμις αὐτῷ ἀναπέμπῃ, ait antiquissimus Iustinus. Præses, quantum potest, quantum ei succurrit vel Spiritus suggerit, precatur & gratias agit. Postea tamen ut juxta diuersitatem festorum pro diuersis beneficiis, quorum videlicet iis diebus memoria recolitur, gratiæ Deo agerentur, formulæ nonnullæ recipi & frequentari cœperunt. *Ei, ait Augustinus, dona eius in nobis, nosq; ipsos vouemus & reddimus: ei beneficiorum eius solennitatibus festis & diebus statutis dicamus sacramusq; memoriam.* Formularum istarum præcipuæ exstant in Agendâ: & hymno τρισάγιον clauduntur. Quod ipsum quia εὐχαριστίας complectitur, & præstat, quod ante distributionem & sumtionem Dominus ipse præstitit, negligendum vel insuper habendum minimè fuerit.

ro de C.D.
cap. 4.

XXCIII. Præfationi subiicit Agenda Exhortationem, quâ admonentur & incitantur communicaturi, ut beneficiorum diuinorum & passionis ac mortis Christi

Christi serió recordentur, gratias humiliter ágant, & ne indigni edant ac bibant, enixè operam dent. Sequitur Oratio Dominica & post eam historia & verba X. Xi. institutionis. Dicit Gregorius magnus *morem Apostolorum fuisse, ut ad ipsam solummodo orationem Dominicam oblationis hostiam consecrarent.* Quod si testi sex seculis regeat inferiori fides habenda, aut de solâ formulâ precandi, seclusis gratias agendi & commemorandi formulis, aut alio aliquo modo intelligendum fuerit. Et quid Iustinus ætati Apostolicæ proximus dixerit, paullò antè audiuius, nempe τὸν δευτέρω, ὅτι δὲ πρὸς αὐτῶν, & precatum esse, & gratias egisse. Magis itaq; probo verba Valafridi Strabonis in hunc modum loquentis: *Quod nunc agitur multiplici orationum, lectionum, cantilenarum & consecrationum officio, totum hoc Apostoli, post ipsos proximi, ut creditur, orationibus & commemoratione passionis Dominica, sicut ipse precepit, agebant simpliciter. — Et relatio maiorum est, ita primis temporibus Missas fieri solitas, sicut modò in parasceue Pasche (quo die apud Romanos Missæ non aguntur) communicationem facere solemus; id est, præmissâ oratione Dominicâ, & sicut ipse Dominus noster precepit, commemoratione passionis eius adhibita eos corpori Dominico communicasse & sanguini, quos ratio permittebat. Ad commemorationem istam facit ipsa institutæ Dominicæ coenæ historia, apud nos recitari solita.*

XXCIV. Elevationem benedicti panis & calicis omitti iubet Agenda, quòd in aliis quoque reformatis ecclesiis omittatur, ne qua disparitas contentiones pariat. Primitus inuectam credo ad significandam & excitandam elevationem mentis, vnde appellationem ἀναρροῦσς esse ex Anastasio paullò antè audiuius. Alii symbolum volunt esse Dominicæ in cruce

eleuationis. Germanus Constantinopolitanus The-
oriâ rerum ecclesiasticarum sub finem: *Elatio in alium
venerandi corporis representat crucis elationem, & mortem in
eâ, & ipsam resurrectionem.* Rabanus Maurus Appendi-
ce libri primi de Institutione clericorum: *Elevatione sa-
cerdotis & diaconi corporis & sanguinis Christi, eleuationem
eius ad crucem insinuat pro totius mundi salute.* Iuo Car-
notensis epistolâ CCXXIII: *Quum panis & calix adhi-
bito diacono eleuatur, exaltatio corporis Christi in cruce comme-
moratur.* Alii dicunt hac ostensione populum inuita-
ri ad sumendum. Nicolaus Cabasilas Expositione Li-
turgiæ, cap. xxxvi: *Sacerdos viuificopane accepto & o-
stense, eos, qui dignè ipsius participes futuri sunt, vocat. Sancta,
inquit, sanctis; propemodum dicens, Ecce panis vite, quem vi-
detis: accurrite ergo participes futuri, non omnes, sed si quis est
sanctus.* Et cap. xxxix: *Ostensis sanctis vocat eos, qui par-
ticipare voluerint.* Hunc ostensionis siue eleuationis ri-
tum B. Lutherus Formulâ Missæ, quam ab ipso VVi-
tebergenâ ecclesiæ traditam diximus, retineri voluit.
Quin postillâ quò acrius impugnavit Carolstadius, eò
diutius retinuit, vti testatur ipse sub finem Breuis con-
fessionis de sancto sacramento, editæ cl. I. LXIV.

num, 57.

XXCV. Omisâ igitur eleuatione, vtpote re-
centioris instituti & quæ facile aliò, quàm oporteret,
trahi possit, porriguntur iis, qui sese vt dignè accipe-
rent, præpararunt, tum benedictus panis, tum bene-
dictus calix iuxta Christi institutionem & mandatum.
Ipsi autem interea, dum accipiunt, in genua procum-
bunt, & Christum, qui præsens adest, suumq; corpus
manducandum & sanguinem bibendum exhibet, ve-
nerantur & adorant. Sanè Christi corpus & sanguis
adsunt, quando benedictus panis vinumque benedi-
ctum

ctum sumuntur; & vnâ cum pane & vino sumuntur;
& quidem non adsunt, nisi quando sumuntur, vt aliâ
occasione, Deo iuuante, explicabimus. Rectè igitur
is qui sumit, quando sumit, veneratur & adoratur. Quia
tamen nec extra actum sumtionis, nec sensibiliter ad-
sunt, adoratio ad aliquod objectum externum sensi-
bile dirigi non potest, sed sufficit eum, qui sumit, inte-
rea dum sumit, præsentem Christum internâ animi &
spiritus deuotione, quam tamen externo etiam cor-
poris gestu non malè testetur, venerari & adorare. Be-
ne Haimo tertius Halberstadiensis episcopus in I Co-
rinth. XI: *Quotiescumq; accedimus ad consecrandum vel per-
cipiendum sacramentum muneris aeterni, quod nobis Dominus
pijsimus in sui memoriam dimisit tenendum, cum timore & com-
punctione cordis omniq; reuerentiâ debemus accedere, recolentes,
quanto nos amore dilexit, qui pro nobis seipsum obtulit, vt
nos redimeret. Nempe, vt alius Saxo, Ludolfus videlicet
Cartusianus Parte secundâ de vitâ Christi, cap. LV I
loquitur, hoc est illud memoriale, quod animam gratam, quam
ipsum suscipit manducando & bibendo, vel etiam fideliter medi-
tando, debet totam ignire & inebriare, & in ipsum Dominum
præ amoris & deuotionis vehementiâ totaliter transformare.*

XXCVI. Peractâ communionem recitatur Col-
lecta, quâ Deo aguntur gratiæ, quòd nos hoc salutari
dono (*συνήθειον δῶρον* itidem à veteribus appellata fuit
Eucharistia) refecerit, & oratur, vt nobis proficere fa-
ciat ad robur fidei & incrementum mutux caritatis.
Subjungitur solennis benedictio; post quam qui com-
municarunt, quiq; adstiterunt, dimittuntur. xv.

XXCVII. Veteres in Latinâ ecclesiâ dixerunt,
Ite, missa est; id est, ἀπεσις, missio siue dimissio, quem-
admodum remissam pro remissione ijdem vsurparunt. xv.

Hinc itaq; factum, vt ab hoc vnico eoque vltimo actu
rotum illud, vt sic dicam, corpus siue vniuersum com-
plexum sacrorum actuum in ecclesiâ peragi solito-
rum, nempe precationum, cantionum, laudum, lecti-
onum, explicationum, oblationis munerum, benedi-
ctionis siue consecrationis, distributionis & commu-
nionis, vno nomine Missam appellarint. Si perbre-
uis illa, quæ exstat, Cornelij Romani episcopi ad Lu-
picinum Viennensem episcopum epistola genuina est,
vti est sine dubio, & quare non sit haut poterit doce-
ri; vocabulum & modi loquendi hinc deducti iam tum
medio seculo tertio in vsu fuerunt. *Scias, ait, frazer ca-*
risime, arcam Dominicam vento persequutionis acerrimè com-
moueri, & edictis Imperatorum Galli & Volusiani Christia-
nos ubiq; tormentis variis affici. nam in vrbe Româ imperator
(fortè inquisitor, aut quid simile) ad hoc constitutus est.
Vnde publicè, neq; in cryptis notioribus missas agere Christianis
licet. Missas agere, est sacra Christiano ritu celebrare.
Ambrosius epist. xxxiii: *Missam facere cæpi.*

XXCIIIX. Missâ itaque primâ notione missio-
nem vel dimissionem denotat: alterâ verò hinc deri-
uatâ, & in frequentissimum vsu Latinæ ecclesiæ tra-
ductâ significat celebrationem sacrorum, quæ dimis-
sionem antecedit, & hac ipsâ clauditur siue finitur.
Usurpatur missa pro dimissione can. xxciV Concilij
Carthaginientis quarti: *Vt episcopus nullum prohibeat in-*
gredi ecclesiam, & audire verbum Dei, siue gentilem, siue ha-
reticum, siue Iudæum, vsq; ad missam catechumenorum. Pro
sacro autem accipitur, capitulo primo concilij Valen-
tini: *Sacrosancta euangelia ante munerum illationem in Missâ*
catechumenorum, in ordine lectionum post Apostolum legantur.
Sicut enim duplex olim erat dimissio, ita quoque du-
plex

plex sacrum, Catechumenorum videlicet & Fidelium,
vti antea diximus num. xxiv. Alterum autem alteri
continuum erat, nisi quod dimissio illa catechumenorum,
poenitentium, & energumenorum intercederet
& distingueret. Recitabo hic verba Isidori Originum
libro vi, cap. xix: *Missæ tempore sacrificij est, quando ca-*
techumeni foras mittuntur, clamante Levita, Si quis catechu-
menus remansit, exeat foras: & inde Missa, quia sacramentis
altaris interesse non possunt, qui nondum regenerati noscuntur.
Et Alcuini libro de diuinis officiis: *Missæ nihil aliud in-*
telligitur, quàm dimissio, id est, absolutio, quam celebratis om-
nibus tunc diaconus esse pronunciat, quum populus à solenni ob-
seruatione dimittitur. Idem tamen, vt etiam plures me-
diæ infimæque ætatis scriptores, aliter alio loco expli-
cat, etsi in propriè, non tamen impiè. *Missæ, inquit,*
dicitur, quasi transmissa, vel quasi transmissio, eò quòd populus
fidelis de suis meritis non presumens preces & oblationes, quas
Deo omnipotenti offerre desiderat, per ministerium & oratio-
nem sacerdotis transmittat. — *Alio modo potest dici Missa, eò*
quòd nos mittat ad Deum. Talia potiùs ad vocabulum ad-
ludunt, quàm genuinum eius etymon explicant.

XXCIX. Cæterùm ex iis, quæ exposita hæc-
nus sunt, quod in vestibulo dissertationis ex Augusta-
nâ confessione eiusq; Apologiâ proposuimus, manife-
stum redditur; nempe retineri Missam apud nos Protestan-
tes, & summâ reuerentiâ celebrari; seruari vsitatas ceremo-
nias fere omnes; simpliciter enim omnes seruari, aut per-
petuò & vbiq; easdem permanere neq; necesse est, neq;
femper ex vsu: deniq; nos summo studio dignitatē Missæ rueri,
prisca scilicet istius, veræ & genuinæ Missæ, in quâ non
solum hymni canantur, deprecationes fiant, Scripturæ
legantur & explicentur, panis vinumq; benedicantur &

con-

consecrentur, sed etiã ad manducandũ & bibendũ distribuãtur. Talẽ enim Missam Dominus & Seruator noster à suis discessurus in suæ mortis commemorationẽ instituit, & vsq; ad suũ reditũ frequentari præcepit.

X C. Et prior quidem Missæ pars, siue Missa Catechumenorum quondã appellata, communis, vt ita dicam, est institutionis, eius videlicet, quã ministerium Euangelii & officium quoscumq; homines pietate imbuendi & ad verum Dei cultum erudiendi est institutum: posterior verò pars, Missæ fidelium olim dicta, & priori prælata, sanctiorq; & nobilior habita, institutionis est propriæ & peculiaris, eius videlicet, quã eximium & sacrosanctũ illud mortis suæ memoriale, nemini nisi pietate iam imbuto & in pietatis exercitiis occupato participandum, Ecclesiæ reliquit & commendauit. In aulã regiã cibo quidem pascuntur omnes, serui etiam primũ in familiã adsciti & negociorũ rudes, imò etiam nequam, imò etiam captiui: ad ipsum autem cum Rege epulum soli probi & digni admittuntur. Sic in Ecclesiã doctrinam euangelii, quæ est esca animi, sine quã spiritualem vitam nemo iacoare potest vel conseruare, audire possunt & debent omnes, siue catechumeni fuerint, siue ob graua & notoria delicta communionẽ moti sint, aut pœnitentiam agant: ad regium autem epulum siue Dominicã cœnã nõ admittuntur nisi à peccatis expiati, fideles & sancti, qui dignè mādudent & bibant. Si quis alius immundus & sibi in suã immunditiã placens inuerecundè vel improbè sese ingerat, conditionem suam longè deteriore efficiet: iudicium enim sibi edet & bibet, pœnaq; grauiore, quàm aliàs vñquam, afficietur. Hac similitudine videmur nobis discrimen, quod inter Missam Catechumenorum & Fidelium olim fuit, aut etiã hodie esse possit, vtcũq; explicasse. Cætera, & quòd neq; in Missã Catechumenorum, neq; in Missã fidelium vllum sit verum, propriè videlicet & strictè dictum sacrificium, breui in iis, quæ sequentur, explicabimus.

F I N I S.

00 A 6437

ULB Halle

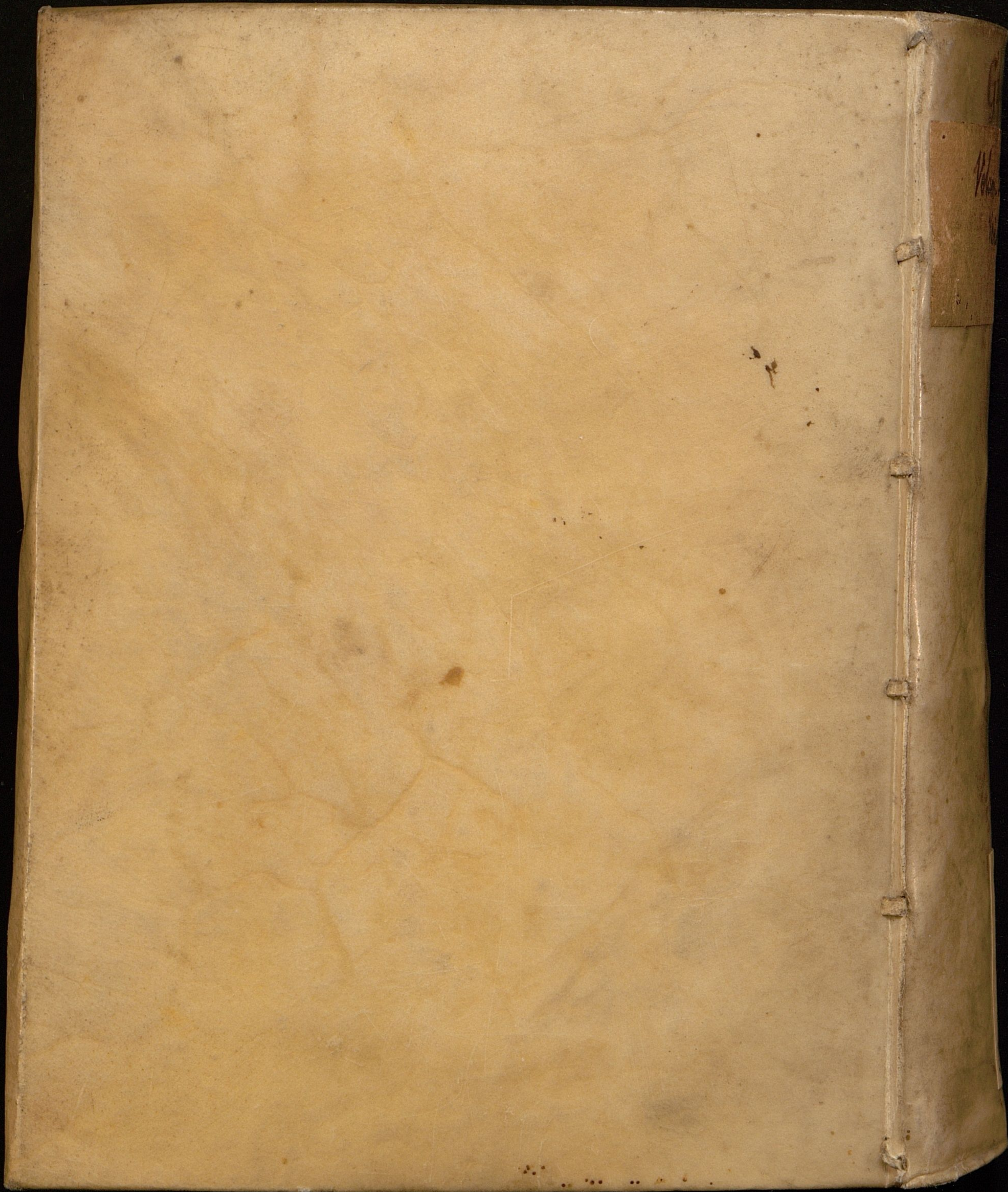
3

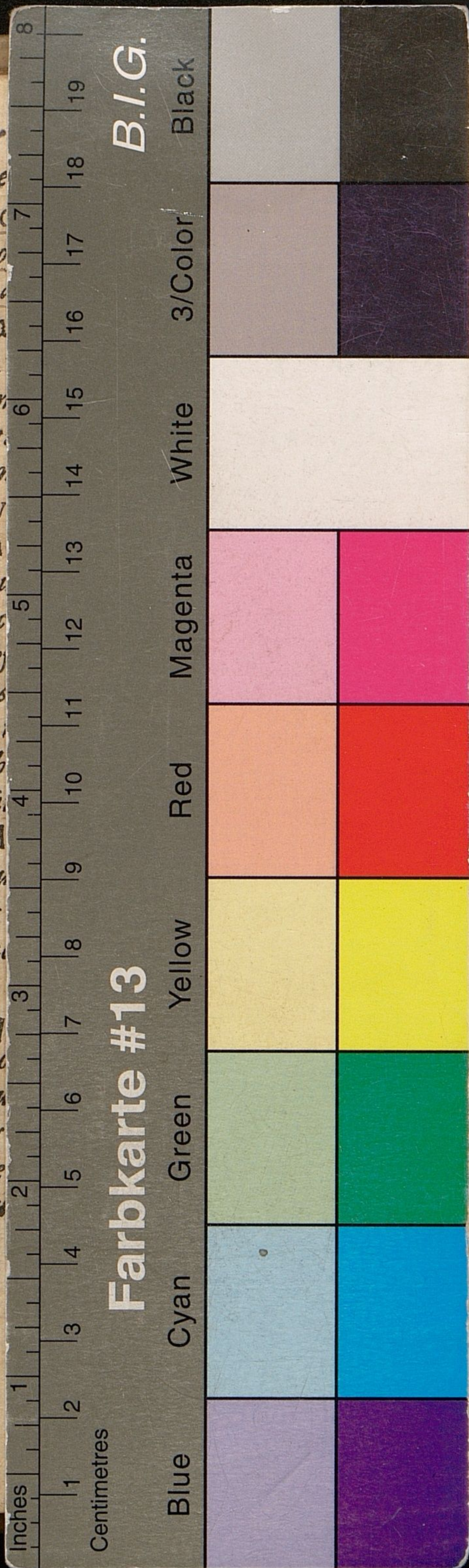
002 937 360

WMA

3.
CYN Θ E Ω.

De

SACRIFICIO
CHRISTI SEMEL IN
CRUCE OBLATO, ET
INITERABILI

EXERCITATIO SECUNDA

RITVS MISSAE IVXTA AVGVSTANAM
CONFESSIONEM REFORMATAE
ENARRANS,

Quam

SVB PRAESIDIO

GEORGI CALIXTI

S. THEOL. D. ET PROF.

PUBLICAE

IN ACAD. IVLIA

DIE XX OCTOBRIS

SVSTINEBIT

M. IOHANNES GÖGG

VVESTPHALVS.

HELMÆSTAD I,

IN TYPOGRAPHEO CALIXTINO EXCVDIT
HENNINGVS MULLERVS.

CIO ICG XXXIIX.